

AHMED ŞEMSEDDİN-İ MARMARAVÎ'YE DERLİ TOPLU BİR BAKIŞ VE ESERLERİNDE TASAVVUFÎ İÇERİK (AHVÂLÜ'L-EBRÂR VE'L- MUKARREBÎN EKSENİNDE)

Hasan CANKURT

Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

ÖZ

1435'te Manisa'nın Gölarmara ilçesinde doğan Ahmed Şemseddin-i Marmaravî, hayatının büyük bir bölümünü yine doğduğu coğrafyada –Manisa'da geçirmiştir. II. Murad, Fâtih Sultan Mehmed ve II. Bayezid'in saltanat yıllarında yaşadığı anlaşılan Şemseddin-i Marmaravî, “Orta Kol” olarak tabir edilen Halvetiyye'nin Ahmediyye kolunun kurucusudur. Devrinde birtakım sosyal ve dinî problemlerin çözüme kavuşturulmasında etkin bir rol oynamış, devlet-i âliyye tarafından taltif edilmiştir.

Yunus Emre tarzında sade Türkçe'yle yazdığı eserleri, Türk dili ve edebiyatının zengin malzemeleri arasında değerlendirilmektedir. Eserlerinin tamamı tasavvufî içerikte olup didaktik bir üslupla kaleme alınmıştır. Marmaravî'nin hayatı hakkında bir kısım makalelerin yazılmasına, eserleri üzerine birtakım tezler yapılmasına rağmen yeterince tanınmadığı kanaatindeyiz.

Bu çalışmamızda Marmaravî'nin hayatına ve eserlerine kısaca değinerek, “Ahvâlü'l-Ebrâr ve'l-Mukarrebîn” adlı eseri bağlamında bilhassa “ricâlullâh” konusundaki tasavvufî yorumlarına yer vermeye çalıştık. Bu alanda eser vermiş araştırmacılarımızın –özellikle Ahmet Öğke- eserlerinden alıntılar yaparak mezkûr kaynaklara okuyucuların dikkatini çekmeye özen gösterdik.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Şemseddin-i Marmaravî, tasavvuf, Ricâlullah, Türk dili

AN OVERVIEW ON AHMED ŞEMSEDDİN-İ MARMARAVÎ AND THE MYSTICAL CONTENT IN HIS TEXTS (ACCORDING TO AHVÂLÜ'L-EBRÂR VE'L-MUKARREBÎN)

ABSTRACT

Ahmed Şemseddin-i Marmaravi was born in the province of Manisa, in Gölarmara district and he spent the large part of his life at this native region. Şemseddin-i Marmaravî is believed to have lived during the reign of II. Murad, Fâtih Sultan Mehmed and II. Bayezid and is known to be the founder of the Ahmediyye-i Halvetiyye sect referred to as “Middle Arm”. He played an active role in resolving the social and religious problems in his life time and was rewarded by devlet-i aliyye (State Authority).

His texts written in simple Turkish Language in the style of Yunus Emre are

considered among the richest materials of the Turkish Language and Literature. All his literary works have mystical content and are written in a didactic manner. It is our contention that he is not acclaimed enough, although a number of articles were written about the life of Marmaravî and also some thesis were studied on his oeuvre.

In this study, we briefly touched on the life of Marmaravî and his studies and also tried to provide the mystical interpretations especially for the issue of “ricâlullah” related to his text entitled as “Ahvâlü'l-Ebrâr ve'l-Mukarrebîn”. We have taken some parts of the literatures of the researchers in this field, especially from the literatures of Ahmet Ögke and so we aimed to draw the attention of the readers on these texts.

Keywords: Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî, mysticism, Ricâlullah, Turkish language

I. AHMED ŞEMSEDDÎN-İ MARMARAVÎ'YE DERLİ TOPLU BİR BAKIŞ

Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî, h.839/m.1435 yılında, nisbesinden de anlaşıldığı üzere, bugün Manisa ilimize bağlı bir ilçe olan Gölarmara'da doğmuştur. Gölarmara ilçesinin adı Marmaravî'nin yaşadığı dönemde kısaca Marmara veya Marmaracık¹ olarak bilinmektedir. Bu nedenle müellifimiz, doğduğu yere izafeten “Marmaravî” nisbesiyle anılır olmuştur.

Kaynaklarda Marmara'nın bağlı bulunduğu sancağa atfen “Saruhânî”, Marmara'nın Akhisar kazası sınırlarına dahil edilmesinden hareketle “Akhisârî”, Anadolu'da yaşamış olmasından dolayı “Rûmî” nisbeleriyle anıldığından bahsedilmektedir. (Ögke 2006:36). “İsa Halifeoğlu”, “İbn-i İsâ” unvanlarıyla anılmasından da babasının adının İsa olduğunun anlaşılmaktadır. (Börekeçi 2003:12).

Rivayete göre dönemin padişahı tarafından birtakım gruplar arasındaki anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak için İstanbul'a davet edilmiş, o da bu bahis konusu anlaşmazlıkları çözerek şeriate ters olarak faaliyette bulunan tekkeleri kapattırılmış ve mal varlıklarına el koydurmuştur. Bazı tarikat mensupları, Marmaravî'nin ikazlarından ders çıkarmışlar ve hatalarını telâfi etmişlerdir. (Ögke 2010:18). İhtilafların giderilmesi noktasında oldukça etkili olan Marmaravî'ye “Yiğitbaşı (Ebu'l-fityân)” lakabı verilmiştir. Vassâf'a göre; Marmaravî zamanın kutbudur, kendisine Allah tarafından meşâyihî terbiye etme yetkisi verilmiştir. “Ebü'l-fityân” lakabının verilmesi de buna binaendir.

---

¹ 17. yüzyılın üretken şair ve müelliflerinden Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî'nin “Kadılık Merkezlerine Dâir Bir Defter” ismiyle anılan eserinde Marmara (Gölarmara), 17. yüzyılın kadılık merkezleri arasında zikredilmektedir. “Harfü'l-mîm: Mahmil-i Şâm, Merzifonâbâd, Malatya, Marmara (Saruhân), Mihâlçık, Mecidözi, Mengen (Boli), Ma'arratü'n-Nu'mân, Milas, Maçuka (Tirabizon), Magnisa, Merzifon, Muturnı, Menemen, Misis...” (Rızâyî 1148:4b). 1746-47 târihinde Marmara'da irtihâl eden Kasîde-i Bürde mütercimlerinden Hulvî (Hulvânî) Abdullah Efendi'yle birlikte sıkça anılan bir şehirdir. (Şahin 1997:117-119), (Yazar 2011:612), (Cunbur 2002:182).

(Vassâf 2006:237). Bazı araştırmacılar ise “Yiğitbaşı”² kelimesinin anlamından hareketle, İstanbul’a gitmeden önce de kendisine “Yiğitbaşı” dendiğini, İstanbul’daki mezkûr hakemliğinin bu ünvanı adeta tescil ettiğini, Ahî şeyhi oluşu her ne kadar kaynak yetersizliğinden zayıf görülse de -Manisa’da esnaf şeyhliğinin Cumhuriyet yıllarına kadar sürdüğü dikkate alındığında ve Ahî şeyhi olmak için bu tarikata intisap etmek gerekmediği düşünüldüğünde-Marmaravî’nin “Yiğitbaşı” ünvanını kullanmasının, İstanbul’daki bahsi geçen arabuluculuğundan kaynaklanmadığı görüşünü belirtmektedirler. (Pehlivan 2008:47-48).

Ahmed Şemseddin-i Marmaravî’nin yukarıda bahsettiğimiz arabuluculuk veya hakemlik görevini, hangi Osmanlı sultanı devrinde yaptığı tam olarak bilinmemektedir. Fatih Sultan Mehmet zamanında yapmış olabileceği zayıf bir olasılık olarak değerlendirilirken, Sultan II. Bayezid devrinde gerçekleştirmiş olabileceği kuvvetli bir ihtimal olarak görülmektedir. (Ögke 2006:42). Vassâf, “Şems Ahmed et-Tavîl” olarak da anıldığını dile getirirse de Marmaravî ve eserleri üzerine doktora yapmış olan Ahmet Ögke, söz konusu bilginin yanlış olduğundan bahseder.³

II. Murad, Fâtih Sultan Mehmed ve II. Bayezid’in saltanat yıllarında yaşadığı anlaşılan Şemseddîn Marmaravî, “Orta Kol” olarak bilinen Halvetiyye tarikatının Ahmediyye kolunun⁴kurucusudur. İlk öğrenimini, Halvetî şeyhi olduğu ihtimal dahilinde olan babası İsa Halife’den almıştır. (Uludağ 1989:135). Tasavvufî terbiyesini, Uşak’ın Kabaklı köyünde Halvetî şeyhi olarak irşadla görevli olan Halvetiyye şeyhlerinden Şeyh Alâeddîn-i Uşşâkî’den almıştır. Alâeddin Uşşâkî’den hilafet alan Marmaravî, büyük bir ihtimalle şeyhinin emriyle Manisa’ya gelmiş ve birtakım irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Şeyhinin vefatından önce vaizlik yapmış, onun vefatıyla da Ahmediyye şeyhi olarak tarikat hizmetlerinde bulunmuştur. (Ögke 2006:40).

---

² “Esnaf teşekküllerindeki vazife sahiplerinden birinin adıdır. Kethüdalardan sonra gelen ve her esnaf tarafından ayrı ayrı olarak kendi aralarından seçilen Yiğitbaşılar Kethüdalarla esnaf arasında emir ve haber verip almak vazifesiyle mükellef oldukları gibi esnafa ait teşkilat ve nizamları takip ile de vazifeli idiler. Ehl-i hibrelik (bilirkişilik) de yaparlardı. Sefer münasebetiyle Kapıkulu ocaklar için istenilen “Orducu”lar da Kethüda, Yiğitbaşı ve esnafın ihtiyarları tarafından temin olunurdu.” (Pakalın 1993:637).

³ “Bâzi muahhar kaynaklar, Yiğitbaş Velî Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî’nin hayatı ile ilgili bilgileri, Nev’îzâde Atâî’nin Ahmed Şemseddin et-Tavîl (975/1567) için verdiği bilgilerle karıştırarak takdim etmişlerdir. “Uzun Şems” lakabıyla meşhur olan bu zat, Tire’li olup Halvetiyye’in Sünbüliyye kolundan bir şeyhtir. Tire’de Paşa mahallesindeki Molla Çelebi zâviyesinde uzun yıllar şeyhlik yapmış ve 975 H./1567 M. senesinde vefat etmiştir.” (Ögke 2006:56).

⁴ “Tarikat-ı Halvetiyye’de “Orta Kol” dedikleri bir şu’be-i mühimmedir. Ârif-i bi’llâh Şeyh Ahmed Şemseddîn Efendi hazretlerine nisbet olunur. Dört şu’be-i asliye-i Halvetiyye’nin üçüncüsüdür.” (Vassâf 2006:236).

Yukarıda zikredilen ve kısa bir süre İstanbul'da ikamet etmesine vesile olan “hakemlik ve arabuluculuk” vazifesi dışında Manisa'dan ayrılmamış, h.910/m.1505 senesinde Manisa'da vefat etmiştir. Kabri, tekkesinin sınırları içerisinde Manisa'nın Adakale Mahallesi'nde olup kabrinin hemen yanında Yiğitbaşı Vakfı tarafından bir mescid yaptırılmıştır.

Yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından hakkında epey makaleler yazılmış, tebliğler sunulmuş ve birtakım tezler kaleme alınarak kitaplar neşredilmiş olan Marmaravî üzerine yapılmış en derli toplu çalışma - kanaatimizce- daha önce eserine atıflarda bulunduğumuz Ahmet Ögke'ye aittir. Ahmet Ögke, doktora tezi olarak hazırladığı ve daha sonra kitap olarak neşrettiği eserinde, müellifimiz hakkında bilgiler veren terâcim ve tabakat kitaplarıyla ihtiva ettiği bilgilere değinmiş, akabinde de şairimizle ilgili ilk ve önemli makaleleri genel bir kritiğe tabi tutmuştur. Mehmet Akkuş (Akkuş 1988:29-33/60-63), Süleyman Uludağ (Uludağ 1989:135-136), Necdet Okumuş (Okumuş 1992:22-30, 1996:175-183) gibi araştırmacıların kaleme aldıkları bahis konusu makalelerin ve ansiklopedi maddelerinin Marmaravî hakkında yapılmış ciddi ve önemli çalışmalar olduğunu belirtmekte yarar var. Nitekim, Ahmet Ögke de bahsi geçen çalışmalardan ve bunları telif edenlerden çokça istifade ettiğini peşinen belirtmiştir. 20 Nisan 2008'de Manisa'da yapılan ve Mehmet Veysî Dörtbudak-Gürol Pehlivan işbirliğiyle hazırlanıp 2009'da neşredilen “sempozyum bildirileri kitabı” (Dörtbudak-Pehlivan 2009:1-142)nin da kayda değer tebliğlere yer verdiğini ayrıca belirtelim. Mustafa Kara, Arif Bilgin, Mehmet Akkuş, Bilal Kemikli, Gürol Pehlivan, Ahmet Ögke, Mahmut Erol Kılıç, Himmet Konur, Safi Arpaguş, Mustafa Tatcı, Ömer Tuğrul İnançer, Arif Çipiloğlu, Mehmet Demirci ve Mustafa Tahralı gibi araştırmacılar ve akademisyenler, sunmuş oldukları tebliğlerde; Marmaravî'nin hayatı, sanatı, eserleri ve tasavvufi yaşamı hakkında oldukça ilginç ve orijinal çıkarımlarda bulunmuşlardır.

Marmaravî'nin eserlerinden Risâle-i Tevhîd'i ele alan ve Muhsine Börekçi tarafından hazırlanan “Risâle-i Tevhîd (İnceleme-Metin-Dizin)” adlı çalışma da meydana getirdiği tasavvuf terimleri sözlüğü; imla, ses bilgisi ve şekil bilgisi bakımından yapılan inceleme ve incelenen metinden seçilen örneklerden oluşan ek bölümleri dikkate alındığında Marmaravî'nin eserlerine farklı açılardan yaklaşmış ilk eserlerden olduğu görülecektir. Börekçi'nin çalışmasının teknik ve içerik olarak devamı niteliğinde değendirilecek diğer bir çalışma da Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır (Özer 2007). Metin-İnceleme-Gramatikal Dizin'den müteşekkil olan tez, Hasan Özer tarafından kaleme alınmıştır. Eseri önemli kılan, Marmaravî hakkındaki mezkûr hiçbir çalışmada müellifimizin söz konusu eserinden bahsedilmemesidir. Eser, ilk defa Hasan Özer tarafından tanıtılmıştır.

Yukarıda zikredilen çalışmalara ve araştırmalara dayanarak Marmaravî'nin eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Câmiu'l-Esrâr: Marmaravî'nin yazdığı ilk eser olup (Ögke 2006:69) müellifimizin en hacimli eserlerindedir. Eserde, insân-ı kâmil, muhabbetullâh, çeşitli sapık inanışlar, insan bedeni, nefis ve mertebeleri, âlem-i zâhir, âlem-i berzâh, ebrâr/mukarrebîn ve ehlullâhın vasıfları, tecellî, rüyetullâh vs. tasavvufî konular ayrı ayrı ele alınmıştır. Muhtelif kütüphanelerde 28 adet nüshası bulunmaktadır.

2. Risâle-i Tevhîd: Yine en hacimli eserlerinden biri olarak değerlendirilen tevhid risalesi, 12 bölümden oluşmaktadır. İtikâd, şerîat, mâye, telkîn, zikir, tevhid, hakâik-ı insân, ervâh ve nüfûs, rüya tabiri, rü'yet, tecelliyyât ve ilm-i hikmet başlıklarından müteşekkil eser, daha önce de belirttiğimiz gibi Muhsine Börekçi tarafından neşredilmiştir. Devrinde el üstünde tutulduğu anlaşılan eserin kütüphanelerimizde 38 nüshası bulunmaktadır.

3. Mukaddimetü's-Sâliha: Eserde zâhirî ve batınî ilimler, ehl-i sünnet inancı, tefekkür, havâtır, esmâ ve rüya tabirleri gibi konular ele alınmıştır. 29 adet nüshası tespit edilen eser, Mustafa Tatcı ve Halil Çeltik (Tatcı-Çeltik 1995) tarafından yayımlanmıştır.

4. Keşfü'l-Esrâr: Zâhirî ve bâtinî ilimler, tevhid, itikâd, akıl, nefis, ruh ve rüya gibi konuların ele alındığı eser, klasik kelâm konularının tasavvufî bakış açısıyla yorumlanması, Yiğitbaşı Veli'nin, âlim-mutasavvıf tipinin güzel bir örneğini teşkil eden bir müellif olduğunu göstermektedir. Kur'ân'ın ve kelime-i tevhîdin çeşitli mânâlarına ilişkin tasavvufî tahlilleri de ayrıca ehemmiyet arz etmektedir. (Ögke 2006:80). Muhtelif kütüphanelerde 24 adet nüshası bulunmaktadır.

5. Ravzatü'l-Vâsılîn: Eser, Marmaravî'nin bütün eserlerinde olduğu gibi yine tasavvufî içerikte olup Allah'ın sıfatları, ruh halleri ve bunların rüyaya etkisi gibi konular ele alınmıştır. 22 adet nüshası tespit edilmiştir.

6. İrfânü'l-Maârif: Şerîat, tarikat, hakikat, ibadet, tevhid, irşad, insân-ı kâmil vs. konuları içeren eserin nüshaları, yedi ayrı kütüphanede bulunmaktadır.

7. Hurde-i Tarîkat: Tarîkat âdâbından bahseden eserin tek nüshası; Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı ve Halil Çeltik tarafından incelemeye tabi tutulmuştur (Kurnaz-Tatcı-Çeltik 2000:43-63).

8. Risâletü'l-Hüdâ: Tasavvufî öğütleri konu alan küçük bir risaledir. İki ayrı nüshası tespit edilmiştir.

9. Atvâr-nâme-i Seb'a: Müellifimizin hacimli eserlerinden olup tasavvuftaki yedi tavır ve makam üzerinde durmaktadır. Mürîdin veya sâlikin içinde bulunduğu konum ve ulaşması gereken mertebeler hakkında bilgiler verir. beş adet nüshası vardır. Bazı kütüphanelerde "A'mâlû't-Tâlibîn" ve "Risâle-i Islâh-ı Nefs" isimleriyle de kayıtlıdır (Ögke 2006:89).

10. Tabakâtü'l-Evliyâ: Gayb ricâli hakkında bilgiler veren kısa bir eserdir. Aynı isimde iki türde nüshası olup biri diğèrinin şerhi niteliğindedir.⁵

11. Risâle-i Makâlât-ı Şeyh Muhyiddîn-i Arabî: Eserde tarikat ehlinin halleri ve hakîkata götüren usûller üzerinde durulmakta olup, Arabî'nin Fusûs'undan yapılmış alıntılara yer verilmiştir. Kütüphanelerde 3 adet nüshasının kayıtlı olduğu tespit dahilindedir.

12. Bahreyni'l-Aşk: İnsanın diğèr varlıklara üstünlüğü, İlâhî aşk ve rüya tabiri gibi konular üzerinde yoğunlaşan bu küçük eserin aynı adla tek nüshası bulunmaktadır.⁶

13. Ahvâlü'l-Ebrâr ve'l-Mukarrebîn: Ebrar, mukarrebîn ve ehlullah sınıfları hakkında bilgiler içeren kısa bir risaledir. Farklı adlarla da kayıtlı olduğu bilinmektedir.⁷

14. Silsile-i Ehl-Tarîkat: Peygamberimizin Hz. Ali'ye zikir telkînini anlatarak, Ahmediyye-i Halvetiyye'nin Marmaravî'ye kadar olan silsilesini ismen zikreder.

15. Usûl-ı Vusûl-ı İlâhiyye : Ahmet Ögke, yukarıda içeriklerinden kısaca bahsedilen bu 14 eserin dışında “Fütüvetnâme” adını taşıyan bir eserden bahsedildiğini; ancak mezkûr eserin varlığını tespit edemediğini belirtmektedir. Müellifimizin, yukarıda bahsettiğimiz gibi Ögke de dahil, Marmaravî hakkında çalışmalar yapan bütün araştırmacılarca varlığından bahsedilmeyen ve Hasan Özer tarafından yüksek lisans teziyle tanıtılan bir eseri de “Usûl-ı Vusûl-ı İlâhiyye”dir. Eser, bizzat Marmaravî tarafından Farsça'dan tercüme edilmiştir. Marmaravî'nin Farsça'ya vukûfiyetini göstermesi açısından da ayrıca bir öneme hâizdir. Özer, eseri Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi 2892/1 numarasında kayıtlı Marmaravî'nin şiiirlerinden oluşan mecmuanın içerisinde bulunduğunu belirtmekte; dil ve üslup olarak Risâle-i Tevhîd ile benzerlikler gösterdiğini, nazım ve nesir kısımlardan oluştuğunu, müellifin konuyu didaktik bir anlatışla işlediğini, eserde ahlâkî ve örfî değerlerin kendine yer bulunduğunu dile getirmektedir.

Biz, řu ana kadar ele aldığımız bölümde Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî hakkında kaynaklarda geçen bilgileri derli toplu olarak vermeye çalıştık. Daha ayrıntılı bilgileri belirttiğimiz makalelerde, ansiklopedi maddelerinde, tebliğlerde ve müstakil kitaplarda rahatlıkla bulabiliriz. Kanaatimizce bu çalışmaların en hacimli ve en geniş bilgileri ihtiva eden –

⁵ “Yaptığımız inceleme ve araştırmalar sırasında biz, bu eserin biri 2-3 varaklık, diğeri ise 8 varaklık olmak üzere iki ayrı çeşidinin bulunduğunu tespit ettik. Tek nüshası bulunan büyük *Tabakâtü'l-Evliyâ*, 2 nüshası bulunan küçük *Tabakâtü'l-Evliyâ*'nın kısa bir şerhi niteliğindedir.” (Ögke 2006:90).

⁶ “... bu risâlecîğin başka kütüphanelerde isimsiz olarak, başka bir adla ya da *Ravzatü'l-Vâsılîn* ismiyle kayıtlı bulunduğunu tespit ettik. Ancak bu *Ravzatü'l-Vâsılîn* çalışmamızın önceki bölümlerinde işaret edilen *Ravzatü'l-Vâsılîn* değildir.” (Ögke 2006:93).

⁷ Ögke, eserin “*Risâle-i Ülä*” ve “*Zübdetü'l-Esrâr*” adlarıyla da nüshalarının bulunduğunu tespit etmiştir. (Ögke 2006:92).

daha önce de ifade ettiğimiz üzere- Sayın Ahmet Ögke'ye aittir. Sayın Ögke, eserini üç bölümde tertip etmiş, birinci bölümde mutasavvıfımızın hayatı ve eserleri üzerinde durmuştur. İkinci bölümü, tasavvufî görüşlerine ayırmış ve üçüncü bölümde de bütün eserlerinin çeviriyazısına yer vermiştir. Bahsi geçen kitabının sonunda; Marmaravî'yi, eserlerini ve tasavvufî görüşlerini ele alan bütün çalışmaların ve kaynakların dökümü bulunmaktadır. Bilhassa bu kısmın, Marmaravî çevresinde gelişecek bilimsel çalışmaların önünü açacağı ve müellifimiz hakkında yapılacak önemli değerlendirmelere kapı aralayacağı yönünde fikir taşıdığımızı paylaşmakta yarar var.

II. MARMARAVÎ'NİN ESERLERİNDE TASAVVUFÎ MUHTEVA

Çalışmamızın bundan sonraki kısmında Marmaravî'nin tasavvufî görüşlerini, tasavvufa getirdiği farklı yorumları ele almaya çalışacağız. Ele aldığımız yukarıdaki derli toplu bakışlar da müellifimizin tasavvufî derinliğini anlamada ipuçları verecektir.

Marmaravî, tasavvufa bütün ruhuyla bağlı olan sûfilerdendir. Tasavvufun devrinde anlaşılması amacını güttüğü, şeriata bağlı sünnî bir tasavvuf anlayışını benimseyerek halka bunun usûlünü göstermek istediği⁸ eserlerine bakıldığı zaman çok rahat bir şekilde anlaşılacaktır. Kaynakların da sitayişle bahsettiği, İstanbul'daki dinî gruplar arasındaki sorunu çözmeye konusundaki hakemliği dikkate alındığında, devrinde çok itimat edilen bir mutasavvıf olduğu sonucu doğmaktadır. Bizzat devrin yöneticileri tarafından İstanbul'a daveti, Anadolu'daki ününü göstermesi açısından da dikkate şayandır. Bilhassa Risâle-i Tevhid ve Câmîü'l-Esrâr gibi eserlerinin nüshalarının fazla olması, döneminde tevhid ve itikat konusunda elde ettiği güvenin göstergesidir. Tasavvuftaki muğlak meselelere girmemiş, Muhyiddîn Arabî gibi fikirleri anlaşılması zor olan bir mutasavvıfın takipçisi olmasına rağmen Arabî'de bulunan coşkunluğu halkın düzeyine indirgemeyi başarmıştır. Eserleri genişçe tahlil edildiğinde bu çabası görülecektir. Bilhassa "Risâle-i Makâlât-ı Şeyh Muhyiddîn Arabî, Tabakâtü'l-Evliyâ ve Ahvâlü'l-Ebrâr ve'l-Mukarrebîn" adını taşıyan eserlerinde bunun varlığını görmek mümkündür. Eserlerini sade bir Türkçe'yle kaleme alması, tasavvufî bir kaygının tezahürüdür.⁹ Biz, Marmaravî'yi zikrettiğimiz yönleriyle Aziz Mahmud

⁸ "Bu eserler, içerik olarak incelendiğinde Şemseddin Marmaravî'nin âlim ve mutasavvıf kişiliğinin yanı sıra eğitimi de dikkat çekmektedir. Bu kişilik, kendi ifadesi ile "şeriat-tarikat" sentezini gerçekleştirmekte; öğrenilen bilginin uygulama aşaması için de bir örnek oluşturmaktadır. Bu eserlerin belirtilen amaçlar ve sezdirilen yöntemler bakımından incelenmesi, -insanın bedensel, zihinsel (maddî) ihtiyaçlarının yanı sıra duygusal (manevî) ihtiyaçlarının da önemsendiği günümüzde- Türk eğitim tarihçileri ve eğitim kuramcıları için de farklı bakış açıları oluşturabilir." (Börekeçi 2003:13).

⁹ "Yiğitbaşı Ahmet Şemseddin Marmaravî'nin âlim-mutasavvıf kişiliği, eserlerini Türkçe yazdığı için Türk dili ve tarihi açısından da önem kazanmıştır. Arapça

Hüdâyî'ye benzetebiliriz. Edebiyatımızda ve sosyo-kültürel hayatımızda Marmaravî'den daha fazla tanınan Hüdâyî'yi şöyle bir gözümüzün önüne getirdiğimizde Marmaravî'nin daha rahat anlaşılacağı düşüncesindeyiz¹⁰. Hüdâyî'nin devrinde Hamzavîlere itibar etmeyişi, Marmaravî'nin Şîî-Batîni karakterli akımlara karşı duruşu arasında da paralellikler bulunmaktadır.¹¹ Sayın Ögke, Yiğitbaşı Velî'nin mutluluk ve şikâyet, rü'yet, kerâmet ve mucize, tevhid ve kelâma ilişkin konularda taviz vermeyen bir ehl-i sünnet âlimi olduğunu belirtmekte; zikir, irşad, tarikat edepi, mürid ve mürşidin vasfı, nefis terbiyesi, rüya ve tabirleri gibi tasavvufun pratiğe yönelik taraflarında ciddi bir Halvetî olduğunu dile getirmekte; gayb erenleri, aşk ve muhabbet, Allah'ın zâtı, sıfatı ve esmâsı, varlık ve mertebeleri ve hakîkât-ı Muhammediye gibi konularda da sadık bir Arabî takipçisi olduğu yönünde fikir belirtmektedir. İmam Gazalî ve Mevlana'ya atıflarda bulunduğunu ve özellikle "Câmiu'l-Esrâr" adındaki eserinde Yunus Emre'den ilham aldığını söyleyen Ögke, Elmalılı Ümmî Sinan ve Niyâzî-i Mısırî başta olmak üzere Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi ve Sunullâh Gaybî gibi kendisinden sonra gelen mutasavvıfları etkilediğini bildirmektedir. (Ögke 2006:614). Mustafa Tatcı, Marmaravî'nin manevî terbiyesinde yetişen, daha sonra Elmalı'ya giderek irşadla meşgul olan Vâhib Ümmî ve onun kültür havzasında anılan mezkûr Ümmî Sinan, Çavdaroğlu Müftî Derviş, Gülâboğlu Muhammed Askerî, Muslihüddin Mustafa Uşşâkî, Ahmed Matlaî, Sinan Ümmî'nin oğulları Süleyman Hakîrî, Selâmî Halil ve Kulalı Nüzûlî'nin de Marmaravî'nin düşüncelerinden doğrudan veya dolaylı olarak etkilendiklerini belirtmektedir. (Tatcı 2008:108). Biz, bu şair mutasavvıflara Marmaravî'nin tıpkı şeyhi gibi ihmal edilen müridi ve halifesi Şeyh Talib-i Ümmî'yi de dahil edebiliriz.¹² Bursalı Mehmet Tahir, Halvetî tarikatının kollarından olan Sinaniyye, Mısriyye, Ramazaniyye ve

---

kaynaklardan edindiği bilgileri Türkçe yazdığı kitaplarla Türk insanının hizmetine sunarak hem Türkçe'nin hem de Türk kültürünün gelişmesine katkıda bulunmuştur." (Börekçi 2003:13).

¹⁰ "Hüdâyî'nin en sık müracaat ettiği sûflerin başında Cüneyd-i Bağdâdî gelmektedir. Özellikle tevhid, zikir, marifet, nefis ve nefsin afetleri gibi meselelerde Cüneyd'in sözleri Hüdâyî'nin fikirlerine dayanak oluşturmıştır. Onun ılımlı tasavvuf anlayışının Hüdâyî'nin bu tercihinde önemli payı olduğu muhakkaktır. Zira her ne kadar İbn-i Arabî'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücûd anlayışına bağlı bir sûfi olsa da Hüdâyî, genel olarak aşırılıklara iltifat etmeyen, tartışmalara açık konulardan uzak durmayı tercih eden bir görünüm arz etmektedir." (Çift 2006:174). "Tasavvufun hedefi, vahdet-i vücûttur. Esasen Hüdâyî Hazretleri de bu fikir ve hâlin içinde olduğu halde, diğer eserlerinde olduğu gibi, şiirlerinde de "vahdet-i vücûd" hakkında temkinli davranmakta, konuyu bu noktaya getirip, işin felsefesi üzerinde durmamaktadır." (Tatcı-Yıldız 2005:24).

¹¹ "Zamân-ı âlîlerinde Hamzavîlere karşı devletin şiddet siyâseti cârî iken, kendileri pek dür-endişâne bir meslek tutarak, kendilerini her türlü şâibeden masûn bulundurmışlardır." (Vassâf 2006:17).

¹² Talib-i Ümmî'nin manzûmeleri, Kula Müftülük Kütüphanesi'nde rastlanılan bir mecmuada bulunarak gün yüzüne çıkarılmıştır. (Erdoğan 2006: 63-83).

Cerrahiyye'nin onun vefatından sonra doğduğunu belirtmekte, tasavvufi eserlerinin tarikat ehli arasında titizlikle muhafaza edildiğini ve "Kâdî" mahlasıyla şiirler yazan, mürettep bir divana sahip olan Alaşehirli Kadı Muhammed Efendi'nin (Aydın 2009:450-460) de Yiğitbaşı şubesinin bağlılarından olduğunu dile getirmektedir. (Bursalı 2009:197).

Bilal Kemikli, "Şâhu'ş-şuyûh" olarak vasıflandırdığı Marmaravî'nin Balkanlar'da da etki alanının olduğunu söyler. Struga'daki Hayatî Dergahı'nda onun varlığının hissedildiğini belirten Kemikli, Makedonya'da Ohri'de ona ait izlerin bulunduğundan bahsetmiştir. (Kemikli 2008:28). Vardarlı âlim müelliflerden Abdü'l-hâdî el-Vardarî, Silsile-i Evliyâ'sında Yiğitbaşı Veli'den söz etmekte, sadece Anadolu'da değil Rumeli'de de bağlılarının olduğunu belirtmektedir:

"Hâcî Karaman Efendi dahı Saruhân vilâyetinde Magnisalu Şeyh Dervîş Ahmed bin 'Îsâ Efendi'den telkîn almışlardur ki Yiğitbaşı Efendi dimekle meşhûrlardur. Türkî dilde tasavvufa müte'allik risâleleri nazm ü neşr üze çokdur. Niçe kerre velâyeti ve kerâmeti zâhir olmuş kimesnedür. Hulefâsı bî-'adeddür. Mezâr-ı şerîfi ziyâretgâh-ı âlemdür. 'Umûmen Anadolu vilâyeti anuñ muhibbi ve bendeleridür. Rûm ilinde dahı hıdmet-i şerîfine varmış kimesneler çokdur. Edirnelü 'Attar-zâde dimekle ma'rûf tabîb dahı anuñ hıdmet-i şerîfnde çok olmuşdur. Hattâ bu fakîr dahı anlaruñ zamân-ı hayâtına irişmişdür ve illâ mülâkât müyesser olmadı diyü Magnisa'da vefât itmişdür." (Ceyhan-Cankurt 2012:308).

Sayın Ahmet Ögke'nin de belirttiği gibi, Ahmed Şemseddin-i Marmaravî, edebiyat tarihimizde ve tasavvuf kültürümüzde maalesef ihmal edilmiştir. Her ne kadar son yıllarda kendisi hakkında yayınlar artsa, tebliğler sunulmuş olsa da eserlerinin içerik olarak incelemeye tabi tutulması, tasavvufi görüşlerinin derinlikle ele alınması, zâhirî ve bâtinî açılarından sahip olduğu ilmî zenginliği ve eğitimci kişiliği noktasında istenilen seviyede değerlendirmelere tabi tutulmadığı anlaşılmaktadır.

Çalışmamızın aşağıdaki kısmında Marmaravî'nin "Ahvâlu'l-Ebrâr ve'l-Mukarrebîn" adlı eserinden hareketle tasavvufî dünyasına girilmeye çalışılmıştır. Ahmed Şemseddîn Marmaravî'nin tasavvufî kaygı taşımayan hiçbir eseri yoktur. Anlatımında didaktik bir üslubu tercih etmesi, eserlerinin tasavvufî terminoloji ve tasavvufî içerik olarak zengin olduğuna bir delil olarak düşünülebilir. Bazı benzerlikler görülebilse de aslında her eserinde farklı farklı konulara temas etmiştir. Dolayısıyla onun tasavvufî dünyasını ele alırken her eseri üzerinde ayrıca değerlendirmeler yapmak ve konu sınırlandırmasına gitmek daha faydalı olacaktır. Bu nedenle, bizim nazara verdiğimiz eseri, velilerin tabakaları; ebrâr, mukarrebîn ve ehlullâhın vasıfları konusunda olup Marmaravî'nin zengin tasavvufî dünyasına küçük bir atıf olarak telakki edilebilir.

AHVÂLÜ'L-EBRÂR (İYİLERİN HALLERİ)¹³

[Millet Ktp. Ali Emiri Ef. Şer 'iyye, 1335/8, 94b-95b]

94b

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm yâ Kerîm

El-Hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn. Ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidînâ

Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihî ecmaîn.

Kâla'llâhu Te'âlâ

İnne'l-ebrâra lefî-na'îm. Ve inne'l-füccâra lefî cahîm

Ve Kâla'llâhu Te'âlâ

Es-sâbıküne's-sâbıkûn. Ulâike'l-mukarrabîn.

Kâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâmu: "Hasenâtü'l-ebrâri seyyiâtü'l-mukarrabîn."

Kâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâmu: "Tehalleku bi-ahlâki'llâhi."

Bundan murâd olan [95a] ittisâftır. İttisâftan murâd olan tasavvuftur.

Tasavvuf da iki kısım üzredir: Bir kısmı mukarrebdir.

"Ed-dünyâ harâmün 'alâ ehli'l-âhireti ve'l-âhoretü harâmün 'alâ ehli'd-dünyâ ve hü mâ harâmâni 'alâ ehli'lâh."

Zîrâ ebrâr sınıfının amelleri âmdir. Mukarreb sınıfının amelleri hâsıdır.

Ebrâr amellerinin cümlesine ulemânın müşşidler ve şeyhlerdir. Başka bir âlimi şeyh edinmek lâzım değildir. Zîrâ a'mâl-i ebrârın evâmire imtisâl ve nevâhîden ictinâbdır. Ve ekseri bî-nihâye sevâblardır. Zîrâ cümle sevâblar, a'mâl-i ebrârdandır. Bu cümle a'mâlin netîceleri, ebrârın gönlü ahlâk-ı zemâimden tefâvüt ile arınıp cennet gibi ahlâk-ı hamîdelerle müzeyyen ve musavver olmaktadır. Ammâ a'mâl-ı mukarreb müftilerdir. A'mâl yüzüyle bulunmaz; hâl sıfatıdır.

İmdi, ehl-i hâl hizmetinde olmuş bir ehl-i hâli şeyh edinmek lâzımdır.

Zîrâ bu a'mâlin netîceleri, sûretten ve zînetten mütefâvit fenâ ile arınıp beyaz kâğıt gibi olup veyâ mücellâ ve musaffâ âyine gibi câm-ı cihân-nümâ olup, mukâbele olan nukûşu içine almaktır. Bu nukûşa maârif-i mahlûkât ve terkîb-i ledünnî de denilir. Ammâ âyine gibi kendi nukûşundan muarrâ ve müberrâdır. Ya'nî âyinenin yüzü cennetten yana ve sâir mahlûkâttan yana döndüğü vaktin teveccühü mikdârı nukûşu içine alır. Ammâ Hak'tan yana döndüğü vaktin teveccühü mikdârı nukûştan muarrâ ve müberrâ olup, Hak ile âşinâlığı ve mükâlemesi ve muâmelesi, mukarreb âşinâlığı ve mukarreb mükâlemesi ve mukarreb muâmelesi olur.

Ahlâk-ı zemâimin icmâlle beyânı budur ki; cemî'-i mahlûkâttan cennette olmayanlar, ahlâk-ı zemâim kısmındandır. İllâ insân müntefi' olduğu sıfatları değil ve hamîdeliği sıfatları da değil. Hîn-i rü'yette mübeddilât-ı hamîdeleri de değil. Ve ahlâk-ı hamîdelerin icmâlen beyânı budur ki; cemî'-i mahlûkâttan cennette olanlar, ahlâk-ı hamîde kısmındandır. İllâ mü'ziliği sıfatları değil. Hîn-i rü'yette mübeddilât-ı zemîmeleri de değil.

¹³ Çeviriyazılı metin, Ahmet Ögke'nin çalışmasından alınmıştır. (Ögke 2006:595-597).

Ammâ ahlâk-ı hamîdelerden cümle tahsîlinin ve fenâsının icmâlen beyânı budur ki; Hak Teâlâ, tefâvüt vâsıtasıyla her gönüle muhabbet (95b) bağışladı. Ol muhabbetle beni sevin, dedi. Bunlar Allah'ı sevmeği kodular da şer'a muvâfık olan eşyâyı sevdiler. Bu sevdikleri eşyânın sûretleri gönülde musavver oldular. Bu sûretlere ahlâk-ı hamîdeler de dediler ve hasenâtü'l-ibrâr da dediler. Bu muhabbet ol sûretin zımında müseccen kaldı. Bu sûretler cenneti sevmeğe mâni' olmayıp, dahi sebeb de oldular. Onun için seyyiâtü'l-mukarrebîn dediler.

Kaçan bu sûretler gönülde fenâ bulsalar, ol zımında olan muhabbetler, Allah'ı envâ' ile sevmeğe lâyük olurlar ve envâ' ile severler de. Zîrâ gönül nukûştan musaffâ olsa, teveccüh Allah'a olur. Ve sâir muâmeleler de buna kıyâs oluna.

Ya'nî envâ' ile tahsîl olunan ahlâk-ı hamîdeler fenâ bulsalar, gönül envâ' ile musaffâ ve mücellâ âyine gibi olur. Hak ile muâmeleleri de envâ' ile olur. Zîrâ envâ' ile fenâ bulan hamîdelerin zımında, envâ' ile zâhir olan sırlar ve hâssalar envâ' ile muâmeleler de lâyük olur.

*Cümle esmâya mezâhir her ne var
Onda cem' etmiş kapısın Kird-gâr*

*Ona mücmel nüshadır, iki cihân.
On sekiz bin âlemi kılmış nihân.*

*Bu sekiz cennet ne var ondan eser?
Gâfil olma, gözün aç, ey bi-haber!*

*Der lisân-ı hâl ile her bir varak
Tâliben gel bundan ahz eyle sebak
Temmet.*

[Bismillahirrahmanirrahim

Hamd, âlemlerin Rabbi Allah içindir. Salat ve selam efendimiz Muhammed ve onun ehl-i beytiyle dostlarının üzerine olsun.

Allah buyurdu: “Kuşkusuz iyiler nimet içindedirler. Kötüler de cehennemdedirler.”¹⁴ Allah yine buyurdu: “Önde olanlar var ya, onlar öncüdürler. İşte o yaklaştırılanlar...”¹⁵

Peygamberimiz (sav) buyurdu: “Ebrarın sevapları, mukarrebînin günahları gibidir.”¹⁶

Yine Peygamberimiz (sav) buyurdu: “Allah'ın ahlakıyla ahlaklanınız.”¹⁷

¹⁴ İnfitar Sûresi, 82/13-14. (Elmalılı 2008:432).

¹⁵ Vâkıa Sûresi, 56/10-11. (Elmalılı, 2008:392).

¹⁶ Peygamberimize atfedilen bu sözün meşhur mutasavvıf Ebû Saîd Harraz'a ait olduğu zikredilmektedir. (el-Aclûnî 1351:357), (Uludağ 2012:115).

¹⁷ Mevzu (uydurma) hadisler içerisinde değerlendirilmektedir. (Güleç 2007:14).

Ayet ve hadislerden kastedilen, sıfat sahibi olmak ve bir hal takınmaktır. Bu fiillerden kastedilen de tasavvuf (kalbi dünyanın fani işlerinden ayırıp Allah sevgisi ile bağlamak)tur. Tasavvuf iki grup üzerinde karşılık bulur:

Bunların bir kısmı mukarreb olanlardır, yani Allah'a yakınlıkta zirvede bulunanlar...

“Dünya, ahiret ehline haramdır, ahiret dünya ehline haramdır, bunların her ikisi de ehlullahı haramdır.” (el-Aclûnî 1351:410).

Ebrar sınıfının amelleri, umumidir. Mukarreb sınıfının amelleri ise sadece onlara özeldir. Ebrara has ameller, âlimlerin verdiği ilimde gizlidir. Bir âlimi şeyh veya mürşid edinmek gerekmez. Çünkü, ebrarın amel ve davranışları, Allah'ın emirlerine uymak ve O'nun yasaklarından sakınmak ile olur. Bu tabi oluş ve sakınma, sonuç olarak sevap kazandırır. Bütün sevaplar, ebrarın amellerinin neticesidir. Bütün amellerin sonucunda ebrarın kalbi, kötü davranış ve ahlaktan arınıp övülmeye değer vasıflarla donanır ve tasvir edilir. Tıpkı Cennet gibi... Mukarreb sınıfının amel ve davranışları, sözle ifade edilemeyecek kadar hallerine yansımıştır. Mukarreb sınıfı, hâl ehlidir.

Şayet birisini mürşid edinmek gerekirse, buna en layık olanlar işte bu hal ehli olanlardır. Çünkü onların amelleri, şekilden ve süsten sıyrılmış olup onlar bir beyaz kağıt misalidirler. Parlak ve temiz bir ayna gibi etrafını gösteren cam (ayna) özelliği taşırlar. Öyle ki çevrelerindeki güzelliklere ayna olurlar. Onların ayna vazifesi gördüğü nakışlar, idrake malzeme olan kainat ve hikmete konu olan karışımdır. Ayna, içine aldığı içerikten bağımsız ve uzaktır. Aynanın yüzü cennetten yana döndüğü vakit yöneldiği miktara paralel olarak içeriğinden kendini soyutlarsa Hak ile muhabbetinde, manevi sohbetinde, hal ve davranışlarında çok hızlı mesafe alır ve adeta başkalaşır.

Kısaca ifade etmek gerekirse kötü ahlak, yaratılmışların cennette olmayanlarının ahlakıdır. Kötü ahlakın gerektirdiği sıfatlar, insanoğlunun fayda görmediği sıfatlar olup övgüye layık olamazlar. Kötü ahlak sahipleri, gördüklerini idrak etme veya tefekkür etme konusunda iyi değillerdir. Övgüye değer ahlaki tanımlarsak; insanoğlunun cennette olanlarının ahlakını bu kısımdan saymak gerekir. İncitici olmak, bu ahlaka uymaz. Bu ahlaka sahip olanlar, baktıklarında kalp gözüyle bakarlar; idrak ve tefekkürde zirvededirler.

Övgüye mazhar ahlak ve davranışların ortaya çıkışını ve kayboluşunu kısaca şöyle beyan edebiliriz: Hak Teala, muhabbetle sevmek duygusunu her kalbe farklı farklı vermiştir ki kendisinin muhabbetle sevilmesini istemiştir. Fakat, onlar sırf Allah'ı sevmeyi terketmişler, her ne kadar dine uygun olsa da başka varlıklara sevgi beslemişler (kalplerini Allah sevgisi dışında başka sevgilere de açmışlar). Bu sevdikleri varlıkların suretleri onların gönüllerinde yer edinmiş. -Bu insanlar, gönüllerinde Allah'tan başka sevgilere de yer vermelerine rağmen- ahlak ve davranışlarını övgüye mazhar olarak adlandırmışlar, muhabbetlerini -şeriata uygunluğuna sığınarak- ebrarın Allah rızasına uygun amelleri olarak değerlendirmişlerdir. Sözü edilen muhabbet, varlıkların sureti içinde hapsedildi. Bu suretler, cenneti sevmeye engel olmayıp

bilakis cennetin sevilmesine sebep olmuşlardır. -Çünkü cennette onların benzerleri vardır.- Ebrarın bu sevgisi, mukarrebler nazarında iyi olarak değerlendirilmemiştir.

Ne zaman varlıkların suretleri gönüllerde yok olsa, gönüllerdeki muhabbet duygusu tamamen Allah'ı sevmeye yoğunlaşır, nitekim Allah'ı çeşitli şekillerde severler de. Çünkü kalp dünyaya ait nesnelere duyulan sevgiden arınırsa Allah'a yönelir. Diğer ameller de buna kıyas edilebilir.

Farklı iyi amellerle kazanılan övülmeye mazhar ahlak ve davranışlar (ebrarın kalbinde) ortadan kalksalar¹⁸, kalp temizlenir ve parlak bir ayna gibi olur (sırf Allah'a muhabbet noktasında). Onların Allah'a karşı işlediği ameller (mukarrebliğe giden yolda) de çeşitlilik arz eder; çünkü ebrarın övgüye mazhar ahlak ve davranışları, içerisinde bazı sırlar ve manevî güçler barındırırlar ve bunlar çeşitli şekillerde ortaya çıkarlar.]

Şemseddin Marmaravî, “Ahvâlü'l-Ebrâr ve'l-Mukarrebîn” adını taşıyan bu eserinde ebrâr, mukarrebîn ve ehlullâh hakkında bilgiler vermekte, onların vasıflarını belirtmektedir. Süleyman Uludağ, ebrâr ve ebrâr yolu tabirlerini şu şekilde açıklar: “Ebrâr: 1. İyiler. Kur'ân'da birr, fazilet. Ebrâr, fazilet ehli anlamında kullanılmıştır (Bakara Suresi, 92; İnsan Suresi, 5). Ebrâr mutlu insanlardır. 2. *Tas*. Mutavassit (evâsit), yani orta halli mutasavvıflar. Ebrâr yolu Tarîk-i ebrâr. Hakk'a ermek için riyazeti ve ahlakı düzeltmeyi esas alanların tuttıkları yol. Mücâhede yolu. Diğer iki yol *ahyâr* ve *şuttâr* yoludur. Allah'a yakın olanlara da mukarreb denir. Bu yüzden Ebû Said, Ebrârın hasenatı, mukarreblerin seyyiatıdır, der.” (Uludağ 2012:115).

Marmaravî'ye göre ebrârın amelleri avâma aittir; fakat irşadları bâtına aittir. Ebrâr; tevbe, telkîn, tevhid ve temiz şeriat ile kendilerine tabi olanların avâm konumundayken işlemiş oldukları kötülükleri iyiliklere dönüştürürler. “Ebrârdan olan bir şeyh, müridlerine farz ve sünnet namazları kıldırır; Ramazan orucunu tutturur; malları varsa zekâtlarını verdirip haccettirir; nâfile namaz kıldırır; nâfile oruç tutturur; onları halktan uzlet¹⁹ ettirir. Böylece dervişleri

¹⁸ “...fenâya (yokluğa) ulaşan kişide yön duygusu kalmaz (arama ortadan kalkar) ve Hakk'ı perdesiz görerek tecellisine mazhar olur. Velhasıl bulunacak bir Allah yok, bilinecek bir Allah vardır. Âşıkın O'nu bilmesi ise Simurg efsanesindeki kuşların “Meğer aradığımız kendimizden ibaretmiş!” demeleri gibi olacaktır.” (Pala 2012:125).

¹⁹ “Uzlet halkın arasından süresiz uzaklaşıp yalnızlık ve inzivâyı tercihtir. İnsanın maddî varlığı ile halktan uzaklaşmasıdır. Böyle bir uzlet ve yalnızlık bütünüyle kabûl gören bir davranış değildir. Bu yüzden İmam Gazzâlî, uzletin fayda ve zararlarını değişik açılardan ele almıştır.” (et-Tûsî 1996:515). Bazen “uzlet” kelimesinin “halvet, çile ve erbaîn” sözcükleriyle aynı anlama gelecek şekilde kullanıldığı da görülmektedir. “Uzlet”, devamlı inzivâ anlamına gelirken; “halvet” kelimesi kısa süreli yalnızlığı ifade eder. “Çile”, Farsça “kırk günlük halvet”i ifade ederken; “erbaîn” çile'nin Arapça karşılığı olarak kullanılmaktadır. Marmaravî, “uzlet” tabirini “halvet” karşılığı olarak zikretmektedir. (Bkz. et-Tûsî 1996:516), (Ögke 2006:153). “Halvet, “özel bir mekânda biriyle yalnız ve baş başa kalmak” demektir. Yâni üçüncü şahısların veya varlıkların

tevhid-i ef'âl²⁰e mazhar kıldırır ve ilme'l-yakîn²¹ sıfatlarına ârif olurlar. Bu makama makâm-ı mütmainne²² denir ki burası ebrâr ehlinin son makâmıdır. Onlar bir mürşid-i kâmile muhtaçtırlar. Öndersiz buradan ileriye yol alıp mukarreb olamazlar.” (Ögke 2006:152-153).

Marmaravî'nin de belirttiği üzere, ebrâr yani iyiler avama ait davranışlar sergilerler, onların irşadı zâhirîdir. Onlar ilme'l-yakîn vadisinde seyrederek. Başlangıçlarının avâm olup, amellerinin sıradan halkta sâdir olan amellerden olması, onların irşadlarının aynı zamanda bâtinî olmasını iptal etmez. Ebrârın amelleri, ilimle donanmıştır. Bu mertebede şariat oldukça belirleyicidir. İlk mürşide ihtiyaç duymasalar da sonuca ulaştıklarında muhakkak kamil bir mürşide ihtiyaç duyarlar. Marmaravî, yukarıdaki eserinde “tasavvuf” kelimesinin karşılığı olarak “ittisâf” tabirini kullanmaktadır. “İttisâf”tan kastedilen de Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmaktır. (Ögke 2006:143). Her ne kadar ebrârın davranışları ehl-i zâhir açısından övülmeye layık olarak görülse de ehl-i ledün için bahis konusu davranışlardan istiğfar şarttır. Marmaravî, tek manzûm eseri “Câmiu'l-Esrâr”da ebrârı, ehl-i sünnet sevgilisi olarak nitelemektedir:

Bu kişiler Ehl-i Sünnet'ten cemâat yâridir

Bî-garaz tâat kılarlarsa Hakk'ın ebrârıdır²³

Ebrârın Allah'a duyduğu muhabbet, mukarreb ve ehlullâha göre avâmın muhabbeti olarak değerlendirilir. Et-Tûsî, Semnûn'un sözünden alıntı yaparak bu tür muhabbeti şu şekilde tanımlar: “Muhabbet, devamlı hatırlayarak (unutmadan) arı ve duru bir sevgidir. Çünkü kim bir şeyi severse onu çokça hatırlar ve anar.” (Tûsî 1996:56). Ebrâr, ilme'l-yakîn mertebesinde nefis-i mütmainne çizgisini aşınca, hastanın hekim gözetiminde reçetesini uygulaması

---

olmadığı, aradan çekildiği, sevenin sevdiğiyle baş başa kaldığı özel bir yerde gerçekleşir, halvet. Nurdan kandilde eğitime tâbi tutulan Muhammedî ruh, yalnızca Cenâb-ı Hak ile berâberdi; O'nunla baş başa, halvet hâlinde idi. İşte, dünyâ hayâtında da tasavvufî terbiye alanlar, halvet, riyâzet ve çile çekenler, bu Muhammedî ruhtan aldıkları pay oranında yol alabilirler; o oranda aşkı tadabilirler.” (Ögke 2010:25).

²⁰ “Fâil-i hakîkinin Cenâb-ı Hak olduğunu anlayıp kendi fiilini yok görmektir. Kime ef'âl-i tevhîd tecellîsi zâhir olursa o tevekkül ve itisâm sahibi olur.” (Yılmaz 2011:200).

²¹ Yakînin kendisi olup, sûfî terminolojisinde bürhan ve delille elde edilen bilgidir. Akıl sahibi olanlara mahsustur. (Kuşeyrî 1991:219-220). “İmdi sûfiler tâifesinin buradaki ilm-i yakînden muratları (ilâhî) emirlerin hükümleri ve dünyevî muameleler hakkındaki ilimdir. ... İmdi, ilme'l-yakîn, ulemanın istikametlerinin gereği olarak, işlerin hükümleri üzerinde bulunmaları derecesidir.” (Hucvirî 1982:533).

²² “Kötü çirkin sıfatlardan kurtulup güzel ahlâk ile hemhâl olan nefstir. Bu nefis, Cenâb-ı Hak'ın tevfiik ve inâyetiyle sekînet ve yakîne mazhar olarak ıztıraplardan kurtulur. Bu makamda beşeriyet fenâ bulup “Nûr-ı Muhammedî” zuhûr ettiğinden nefis, hitâb-ı ilâhiye mazhar olur: “Ey itminâna ermiş itâatkâr nefis!”. Bu makamın zikri “Hakk” ismidir. Seyri “seyr maallâh”dır.” (et-Tûsî 1996:555).

²³ Çeviriyazılı metin için bkz. Ögke 2006:373.

gibi kâmil bir mürşidin yardımıyla mukarrebliğe yelken açar. Marmaravî'nin deyimiyile "ahlâk-ı hamîde"lerinin bâtınındaki esrara kapı aralanır. Çeşitli temrinlerle mukarrebliklerini pratiğe dökerler. Yukarıda ele aldığımız eserinde geçen, gönlün **envâ' ile musaffâ ve mücellâ âyine gibi** olmasıyla kastedilen de ebrârın zikredilen ahlâk-ı hamîdelerden kendini soyutlaması, daha ileri mesafeler kat etmesi yani mukarrebliğe adım atması yönünde geçmişine nokta koymasındır.

Mukarrebler, tasavvuf terminolojisinde "Allah'a yakın veliler" olarak zikredilip "ashâb-ı yemîn" olarak tabir edilirler. (Uludağ 2012:255). "Ashâb-ı yemîn²⁴" tabirinin de her ne kadar "ebrâr" karşılığı olarak kullanıldığı görülse de mukarreb karşılığında zikredildiği de vâkidir. Örneğin, Kur'ân-ı Kerîm'de mukarrebler için "ashâb-ı yemîn" ifadesi kullanılmıştır. Mukarreblerin vasıfları Vâkıa Sûresi'nde üç sınıf insan içinde sayılarak verilir: "Ashab-ı yemîn ki ne ashâb-ı yemîn! Ne mutludur onlar! ... İmanda, fazilette öncüler ki ne öncüler! Onlar herkesi geçerler. İşte onlardır Allah'a en yakın olanlar. Naîm cennetlerindedir onlar."²⁵ Yine Kehf Sûresi'nde kendilerine Firdevs cennetlerinin hazırlandığı dile getirilmektedir: "İman edip makbul ve güzel işler, yapanlara gelince, onlara da konak olarak Firdevs cennetleri hazırlandı."²⁶ Mukarreblerin muhabbeti Tûsî'nin -muhtemelen- "sâdıkların ve tahkîk erbâbının muhabbeti" başlığıyla verdiği muhabbettir. Tûsî'nin nakline göre; Ebu'l-Hüseyn en-Nûrî²⁷: "Muhabbet, perdeleri yırtmak, sırlara âşinâ olmaktır." demiştir. İbrahîm Havvâs²⁸: "Muhabbet, irâdelerin yok olması, ihtiyaçların ve bütün beşerî sıfatların yanmasıdır." sözüyle, mukarrebın muhabbet anlayışını tarif eder. (et-Tûsî 1996:57). Ögke, Marmaravî'nin eserlerine atfen, mukarreblerden olan bir mürşidin tâliblerine sırran tevbe ve telkîn verdiğini belirtmektedir. Mukarreb mürşid, "bunun (sırran tevbe ve telkîn) yanı sıra içlerinden temiz olanlara gelip tevbe verip tevhid mayasını telkîn eder. Farz ve sünnet namazları; Teheccüd, İshrâk ve Duhâ namazlarını kıldırır ve bundan fazla nâfile namaz şart koşmaz. ... mukarrebînden olan mürşid-i kâmiller tâliblerine ayakta, otururken, yolda giderken, yatarken, hizmette iken dilleri zikirde ve halktan uzlet edip halvetlerde, sahalarda, zikrullâhla meşgûl ettirirler. Eğer

²⁴ "Kalplerini kötü huylardan ve süfli arzulardan arındırmış ilahi inayete ibadet etmeye muvaffak olan, ama sürekli mürakabe hal ve makamına henüz ulaşamamış olanlar. Bu mertebeye ulaşanlara mukarreb denir." (Uludağ 2012:47).

²⁵ Vâkıa Sûresi, 56/8, 10,11,12. (Yıldırım 2005:533).

²⁶ Kehf Sûresi, 18/107. (Yıldırım 2005:303).

²⁷ "Ebu Hüseyin Nuri, Cüneyd'in arkadaşı ve Serî'nin müridi idi. Birçok şeyh görmüş ve sohbetlerinde bulunmuştu. Ahmed b. Ebu Havarî'nin de sohbetinde yetişmişti. Tasavvuf yoluna dair latif ve hoş işaretleri, güzel sözleri vardır. İlmin fenleri hakkında da yüksek değerlerde nükteleri ve hikmetleri mevcuttur." (Hucvirî 1982:233).

²⁸ "Sûfî zâhidlerden Ebu İshak İbrahim b. Ahmed Havvâs, Cüneyd ve Nûrî'nin akranıdır. Tevekkül ve riyâzet bahsindeki haz ve nasibi büyüktür. 291/903 senesinde Rey'de vefat etmiştir." (Kuşeyrî 1991:153).

Hakk'a talip olanlar kamil mürşidin buyruğunu yerine getirmezlere, tâliblere rüyasında melekler işâret ederler. Mukarrebler, ârif oldukları için o işâretten hemen anlarlar ve gereğini yerine getirirler. Tâliblerin yükselişlerini ve ilerleyişlerini rüyalarında bilerek ona göre irşad ederler. Ebrâr için küçük günah sayılan şeyler mukarrebler için büyük günah sayılır." (Ögke 2006:153). Sâlik, ebrarlık çizgisinde Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirir, Hakk'ı zikretmeye devam eder. Kötü ahlaktan arınıp iyi ahlak ile donanır. Böylece ebrarlık yolunda mesafe katederek mukarreb olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir. Ancak ilerleyişinde hedef ittihaz ettiği şey, sadece Allah rızası olmalıdır. "Emr"e sorgusuz bir itaat gerekir. "Tasavvufta "âbid"ın sevap kazanmak, ecir almak ve cennete gitmek için çalışmasından ziyade "abd"ın yalnızca emri yerine getirmek ve itaat için çalışması önemli bulunur." (Pala 2012:47).

Marmaravî'ye göre "zâhir ulemâsı" olarak tabir edilen âlimler zümresi insanlara şeriat bilgisi vermektedir. Aynı görevi ifâ etmesine rağmen ebrâr, zâhir ulemâsından sayılmamaktadır. Bâtın ulemâsından olan ebrâr, tarikat terbiyesi; mukarrebîn, hakikat irşâdı ve ehlullâh da bu ikisiyle beraber mârifet eğitimi sunar. (Ögke 2006:154).

Marmaravî, müridin zikrullahla meşgul olup her geçen gün kendisini yenilemesi sonucunda temkin ve teyakkuz haline erişeceğini; kendisinde sâdır olan fevkaladelikler neticesinde birtakım havâtır²⁹ yaşayacağını dile getirmektedir. Marmaravî'nin sözünü ettiği havâtır, şeriata aykırı bir karakter taşımakta olup nefs-i emmârenin güdümündedir. Bahis konusu aykırılık ise tamamen zâhirî olup bâtında farklı yorumlanabilir. Böyle bir durumda müridden beklenen istiğfardır. Marmaravî, bu havâtırın istiğfârını "hasenât-ı ebrâr" olarak nitelendirmektedir. Ebrarın bu hasenatı zamanla kesret kazanır ve zikir kalbinde yer edinir. Bâtınında ciddi kıpırdanmalar olur. Bu haldeyken kendini unutmazsa hemen istiğfar etmelidir. Bu istiğfar, nûrânî olarak değerlendirilip nefs-i levvâme kaynaklıdır. Havâtırının istiğfârı da "hasenât-ı mukarrebîn"dendir.³⁰

---

²⁹ Necdet Tosun, alıntılar yaptığımız tebliğinde, Sühreverdî'nin *Avârifü'l-Ma'ârif* adlı eserini tecelliler konusunda bilgi veren eserler arasında zikretmiş, Sühreverdî'nin tecellî karşılığı olarak "havâtır" tabirini kullandığını belirtmiş ve mezkûr esere dayanarak havâtırın altı kısma ayrıldığını dile getirmiştir: "1. Nefsten gelen havâtır (hevâcis), 2. Hak'tan gelen havâtır, 3. Şeytan'dan gelen havâtır (visvas), 4. Melekten gelen havâtır (ilhâm), 5. Aklın havâtır, 6. Yakîn havâtır." (Tosun 2005:224). "Havâtır kalplere gelen bir hitaptır (veya hitap mânasında olan bir şeydir). Havâtır bazan meleğin, bazan da şeytanın ilkâsı (kalbe bir mana getirmeleri) ile olur. Bazan nefsin sözleri (nefsin vesvese ve desiseleri) şeklinde görünür. Bazan da Hakk Subhanehu ve Taâlâ cihetinden gelir. Melekten olan havâtıra ilhami nefis cihetinden olan hevâcis, şeytan tarafından gelen visvâs (vesvese) adı verilir. Havâtır kalbe ilkâ olunmak suretiyle Hakk Taâlâ cihetinden gelirse buna hâtır-ı Hakk denir. Bunların hepsi söz nevindedir." (Kuşeyri 1991:217-218).

³⁰ Bkz. Ögke 2006:145.

“Bâzi mü’minlerin kalbi ise hem îmân nûruyla, hem amel nûruyla ve hem de telkîn nûruyla diri hâle gelse, bu durumda da o kimsenin kalbine en güçlü biçimde tam mânâsıyla îman nûru yerleşerek beytullâh hâline gelir. Bu kimse zikre devam etmek sûretiyle kalbini tasfiye etmiş olur. Bu tür kimselere mü’min-i hâssu’l-hâs, müslim-i hâssu’l-hâs, ebrâr, mukarreb ve nihayet ehlullâh denir. Dünyâ, bunlar gibi insanların duâlarıyla ayakta durmaktadır. Eğer bu tür kimselerin nesli tükense dünyâ fesâda uğrar. Zira, bu kimselerin duâları kendileri için makbul olduğu gibi başkaları için de öyledir.” (Ögke 2006:239).

Marmaravî; diğer bir eseri olan Risâle-i Tevhid’de de ebrâr, mukarrebîn ve ehlullah sınıflarına değinmiş, sözü edilen gruplardaki manevî zevatın yakınlıkları, benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durmuştur. Marmaravî, ebrar sınıfının dünya ehli tarafından sevildiğini belirtmekte, ebrarın yaşayış olarak diğer sınıflara göre dünya ehline biraz daha yakınlık arz ettiğini ima etmektedir. Tevhid Risalesi’nde “ehl-i ricâl”e şu şekilde temas edilir:

“Ya’nî ebrârı ehl-i dünyâ tutmuş ve mukarrebî ehl-i âhîret tutmuş ve ehlullâhı ehl-i dîzâr³¹ tutmuş.” (Börekçi 2003:85).

Marmaravî, yukarıda tasavvuf çevrelerinde sıkça rastlanan, fakat hadis âlimleri tarafından ihtiyatla yaklaşılacak meşhur hadise telmihte bulunmaktadır. Hadise göre, “Dünya, ahiret ehline haram olduğu gibi ahiret de dünya ehline haramdır. Ancak ehlullaha her ikisi de haramdır.”³² Ehlullah sınıfından her birisi aynı zamanda mukarrebdir. Her bir mukarreb de aynı zamanda ebrârdir. Fakat, her ebrâr mukarreb olamaz. Her mukarrebî ehlullah olamayacağı gibi. Bu durumda, bir kişi ehlullah olursa bahis konusu üç makama da erişmiş olur:

“Mesalâ küllî ehlullâh mukarrebdür ve küllî mukarreb ebrârdir. Âmma küllî ebrâr mukarreb degildür ve küllî mukarreb ehlullâh da degildür. Bu takdîrce ehlullâh olsa bir kişi bu üç mansûba câmi’ olur.”³³ (Börekçi 2003:85).

Ebrar, devamlı iyilik peşinde olup, riyazetten kopmaz. İstikameti kaybetme korkusu içinde devamlı teyakkuz halindeki bu zevat, çevresinde garip karşılanabilir. Çünkü, kendisine gelen füyûzattan dolayı her zaman kat’-ı merâtib içerisinde. Bu nedenle çevresinde tam anlaşılmaz. Bu durum, ebrarın hepsi için geçerli değildir. Sadece bir kısmını kapsar. Diğer kısmının teyakkuzu

³¹ Ögke neşrinde “ehl-i dîdâr”. (Ögke 2006:427).

³² Söz konusu hadis, bir nevi hadis kritik kitabı olan Keşfü’l-Hafâ’da geçmektedir. Hadis olup olmadığı konusunda ciddi kuşkular vardır: “Ed-dünyâ harâmun ‘alâ ehli’l-âhîreti ve’l-âhîretü harâmun ‘alâ ehli’d-dünyâ ve hümâ harâmânî ‘alâ ehli’lâhi.” (el-Aclûnî 1351:410).

³³ Marmaravî’nin “ebrâr, mukarrebîn ve ehlullâh” telakkîsinin bir benzerini -daha önce- 15. yüzyılın meşhur mutasavvıfı Eşrefoğlu Rûmî’de de görmüştük. Rûmî’ye göre velâyet üç kısımdır: “Bir kısmı velâyet-i âm’dır. Bunun yerden göğe kadar seyir ve bilgisi vardır. Bir kısmı velâyet-i hâstır. Bunun da arştan ferşe varıncaya kadar ne kadar yaratılmış varsa bilgisi, seyri ve tasarrufu vardır. Bir kısmı da velâyet-i hâssu’l-hâs’tır. Bunlardan öte, öylesine bilgi ve kudreti vardır ki, haddini ve nihayetini ancak kendisi bilir. Bâtını açık olana veli de derler. (Eşrefoğlu 1972:292).

daha fazladır. Şeriata daha fazla riayet edip, şeriatla kendilerine gelen füyûzâtı adeta mecederler. Akılları daha öndedir. Dengeli davranırlar ve nebevîliğin dairesinden çıkmama konusunda daha uyanıktırlar. Çevrelerine bu noktada da örnektirler. Çevrelerinin nazarlarının üzerinde olduğunun farkındadırlar. Daha önce de belirttiğimiz gibi ebrar sınıfı, zâhir ehline yakın sayılmaktadır. Çünkü, Allah sevgisi dışında başka sevgilere kapılarını kapatmıştır. O'na duyulan sevgi dışındaki bütün sevgiler bidattır. Aslında şeriata göre Allah'ın verdiği nimetlerden imkan dahilinde istifade etmek yanlış değildir. Fakat, söz konusu nimetler bir gün insanoğlunu cazibesi altına alabilir. Onları hapsedebilir. Cenneti elde etmek düşüncesiyle ibadet etmek bile yanlıştır. Önemli olan sadece O'nun rızasını kazanmaktır.

“Yiğitbaşı Velî'nin ifâdesiyle, esmâ-i ilâhiyenin sûreti olması hasebiyle herhangi bir sûreti olmayan, Allâh'ın isimlerinin ve sıfatlarının mârifetinin mahalli ve Rabbânî/latîf bir cevher olan ruh, yapısı gereği Allah'ı sevmek durumundadır. İşte rûhu bu mertebeye ulaşan kimselere ehlullâh adı verilir.” (Ögke 2006:297).

Marmaravî, Ahvâlü'l-Ebrâr'da sâliki Allah'a götürmekten alıkoyan her şeyden (mâsivâdan³⁴) uzak durulması, kalbi her duygudan tecerrüd ederek sadece muhabbetullah ile işigal ettirmek gerektiği üzerinde durmaktadır. Kalp, Allah'ın evidir.³⁵ Öyleyse kalbi gerçek sahibine iade etmek “tecrîd ve tefrîd³⁶” vadisine girmek gerekir. Mutasavvıflar, Allah'tan başka varlıklara duyulan sevgiyi mecazî sevgi olarak telakki etmişlerdir. Mecaz, gerçek olmayıp sadece sanatlı bir söyleyişten ibarettir. Buradaki sanattan maksat, asıl olmayıp hakikatın zıttıdır. Mecazî aşkların hedefinde (veya zirvesinde), Allah'tan başka her şey vardır. İnsanoğlu, Allah'tan gayri her şeyin etki alanından sıyrılmalı; Mutlak aşkın objesi olan Allah'la hemhal olmalıdır. Allah, ezeli ve ebedidir. Sonradan ortaya çıkmadığı ve ölümlü olmadığı için zaman ve mekandan münezzehtir. Geçici bir varlık değildir. Allah'ı sevmek, zaman ve mekan ile kayıtlı değil, ebedî ve sonsuzdur. (Cebecioğlu 1991:142). Marmaravî'ye göre,

---

³⁴ “Mâsivâ ile dolu bir gönüle Allah tenezzül etmediğinden tevhid ehli, gönüllerinde Hak'tan başka bir şey bırakmamışlardır:

Ehl-i tevhid ol ki gönli anun

Mâsivâ'llâhdan münezzehe ola Ahmedî G 20/4” (Üstüner 2007:55).

³⁵ Zerkeşî, Sehâvî, Suyûtî, İbn-i Teymiyye gibi âlimlere göre bu hadis uydurmazdır. Aliyyü'l-Kârî, manasının doğruluğunu savunanlardandır. (Yılmaz 1992:89).

³⁶ “Sâlikin zâhirini mal ve mülkten, bânînini karşılık bekleme anlayışından arındırması, yaptığı her şeyi sırf Hak rızası için yapması, makam ve hâl sahibi olma düşüncesini hatır ve hayalinden dahi geçirmemesi tecrid; emsal ve akrandan ayrılıp yalnız ve tek kalması, kimsenin sahip olmadığı hâllere ve makamlara sahip olması, halini görme halinden de uzaklaşması ve her şeyi sırf Hak için yapması ise tefrittir. Tecrit malik olmamak, tefrit memlûk olmamak; kalpten ve sırdan mâsivâyı kaldırmaktır.” (Uludağ 2012:347). Kavramlar için ayrıca bkz. Kelebâzî 2013:169-171.

bütün bunların anlaşılması, kalp ve ruhun hayat seviyesinin yükseltilmesi ancak ve ancak zikrullahla mümkündür.

Marmaravî, Allah'tan gayri olan sûrî güzelliklere “**nukûş**” tabiriyle dikkat çekmiştir. Nukûşa sevgi duymak, şeriata ters olmasa da tasavvufta ideal de değildir. Bazı mutasavvıflarda “nukûş” teriminin, “nukûş-ı gayr” şeklini aldığını görüyoruz. Marmaravî'nin tarikatı olan Halvetilikle çok yakın benzerlikleri içerisinde barındıran Celvetîlik tarikatının (Yılmaz 2011:234-237) en etkin önderlerinden olan Şeyh Fenâyî Ehl-i Cennet Efendi bir beytinde gönülden nukûş-ı gayr'ın silinip atılmasını öğütler:

Gönül ayinesinden gel nukûş-ı gayrı hakkeyle

Fenâyî bilmek isterseñ hakikat üzre insânı (40/5)

“Nefsini bilen Rabbini bilir, sözünün sırrına ulaşan sivâdan geçerek çokluklar âlemindeki birliğe (vahdet) ulaşır. İnsanın gerçek manada kendisini tanıması da gönül aynasından “nukûş-ı gayr”ı kazınmasıyla gerçekleşir. Diğer bütün resimlerden kurtulan gönülde ise gizli sırlar açığa çıkar ki bu sayede can ve gönül cemâlullah'ın tecellisiyle parlak bir hal içerisinde.” (Yıldız 2010:138).

Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî, tamamı tasavvufî içeriğe sahip olan eserlerinde coşkun bir mutasavvıf görünümü arz ederken; şariat dairesi içerisinde kalmaya azâmî özen göstermiştir. Şîf-bâtınî karakterli inançlar karşısında açık ve kesin bir duruş sergilemiş, akaid ve kelim içerikli tartışmalarda muğlak tavırlar içerisine girmeme yönünde hassas davranmıştır. Arapça ve Farsça'yı çok iyi bildiği anlaşılan Marmaravî, eserlerinin tamamını devrine göre sade Türkçe'yle kaleme almıştır. Bu açıdan bakıldığında üretken bir Yunus takipçisi olduğu ve eserlerinin Türk dili ve edebiyatı açısından oldukça zengin malzemeler barındırdığı görülecektir. Aksiyoner kişiliği incelendiğinde ise içerisinde yaşadığı toplumu çok iyi tanıyan etkili bir sosyolog ya da uzman bir eğitimci olduğu anlaşılmaktadır. Birtakım dinî ve sosyal problemleri çözmek için payitahta davet edilmesi, zikredilen yönünün açık bir tezahürü olarak düşünülebilir.

KAYNAKLAR

AKKUŞ, Mehmet (1988), “Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî'nin Hayâtı ve Eserleri I-II [Yiğitbaşı Velî]”, *İlim ve Sanat Dergisi*, S:21-22, Eylül-Ekim, Kasım-Aralık, İstanbul.

AYDIN, Haluk (2009), “Alaşehirli Kâdî Muhammed, Hayatı ve Edebî Kişiliği”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:12, S:21, Haziran.

BÖREKÇİ, Muhsine (2003), *Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravî Risâle-i Tevhid (İnceleme-Metin-Dizin)*, Akçağ Yayınları, Ankara.

BURSALI Mehmet Tahir (2009), *Osmanlı Müellifleri*, Hzl. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, *Osmanlı Müellifleri I-II-III ve Ahmed Remzî Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi*, Bizim Büro Basımevi, C.1, Ankara.

CEBECİOĞLU, Ethem (1991), *Hacı Bayram Velî*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

CEYHAN, Adem-CANKURT, Hasan (2012), “Vardarlı Bir Hoca’dan Dostlara Armağan: Hz. Ali’nin Yüz Sözü’nün Şerhi: Tuhfetü’l-İhvân”, *III. Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu Bildirileri*, Yay. Haz. Ünal Şenel, C.1, Manisa.

CUNBUR, Müjgan (2002), “Ahmed Şemseddîn” *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, C.1, Ankara.

ÇİFT, Salih (2006), *III./IX. Yüzyıl Sûfileri’nin Azîz Mahmud Hüdâyî’ye Tesirleri*”, *Uluslararası Aziz Mahmud Hüdayi Sempozyumu (23-25 Mayıs 2005) Bildiriler*, C. I-II, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmalar Merkezi Yayınları, İstanbul.

DÖRTBUDAK, M. Veysi-PEHLİVAN, Gürol (2009), *Manisalı Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî Sempozyumu-Bildiriler-26 Nisan 2008*, Yiğitbaş Vakfı Yayınları.

EL-ACLÜNÎ, Şeyh İsmail bin Muhammed (1351), *Keşfü’l-Hafâ ve muzîlu’l-İlbâs amme’s-tehere mine’l-ehâdis alâ elsineti’n-nâs*, 2. Baskı, C. 1, Beyrut.

EL-AKSARÂYÎ, Seyyid Hasan Rızâyî (1148), *Kadılık Merkezlerine Dâir Bir Defter*, İstanbul Üniversitesi Ktp. İbnülemin Kol. Nr. 2928.

ERDOĞAN, Kenan (2006), “Yûnus Yolunda Bir Başka Şair: Tâlib-i Ümmî ve Bazı Şiirleri”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:2006, C:4, Sayı:1, Manisa.

EŞREFOĞLU Rûmî (1972), *Müzekki’n-Nüfûs*, tanzim: Nedim Duru, *Tam Müzekkin-Nüfus-Nefisleri Temizleyen*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul.

GÜLEÇ, İsmail (2007), “İsmail Hakkı Bursevî’nin Rûhü’l-Mesnevî’inde Geçen Hadisler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Mevlana Araştırmaları Dergisi: The Journal of Rumi Studies*, I/1, Mayıs.

HUCVİRÎ, Ali b. Osman Cüllâbî (1982), *Keşfu’l-Mahcûb*, hzl. Süleyman Uludağ, *Keşfu’l-Mahcûb Hakikat Bilgisi*, Dergah Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

KEMİKLİ, Bilal (2009), “Yiğitbaşı’nın Eserlerinde Dil ve Anlatım”, *Manisalı Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî Sempozyumu-Bildiriler-26 Nisan 2008*, Yiğitbaş Vakfı Yayınları.

KURNAZ, Cemal-TATCI, Mustafa-ÇELTİK, Halil (2000), “Türk Edebiyatında Mi’yar Geleneği İçinde Yiğitbaşı Ahmed Şemseddîn Marmaravî’nin Hurde-i Tarikat’ı [Mi’yar Geleneği-Marmaravî’nin Hurde-i Tarikat’ı]”, *Tasavvuf Dergisi*, Yıl:1, S:3, Nisan, Ankara Nisan.

KUŞEYRÎ, Abdülkerim (1991), *Risâletü’l-Kuşeyriyye*, hzl. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyri Risalesi*, Dergah Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

OKUMUŞ, Necdet (1996), “Yeni Kaynakların Işığında Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî (Yiğitbaşı) Hakkında Bazı Yanlışların Düzeltmesi [Yiğitbaşı Hakkındaki Yanlışlar]”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, Yıl:25, S:4, Ekim, İstanbul.

OKUMUŞ, Necdet (1992), “Ahmed Şemseddîn Marmaravî (Yiğitbaşı) İle İlgili Kaynakların Değerlendirilmesi”, *Manisa Dergisi*, S:1, Eylül.

ÖGKE, Ahmet, *Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî -Yiğitbaşı Velî- Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, Düşünürler Dizisi, 2. Baskı, İstanbul 2006.

ÖGKE, Ahmet, (2010), “Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî’de Aşk”, *Sûfî Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, Manisa.

ÖZER, Hasan (2007), *Yiğitbaşı Ahmed Şemseddîn Marmaravî Usûl-ı Vusûl-ı İlâhiyye (Metin-İnceleme-Gramatikal Dizin)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Hanifi Vural, Tokat.

PAKALIN, M. Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

PALA, İskender (2012), *Aşka Dair*, Kapı Yayınları, İstanbul.

ŞAHİN, Ebubekir Siddik (1997), *Kasîde-i Bürde’nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Mustafa İsen, Ankara.

TATCI, Mustafa (2009), “Yiğitbaşı Velî’nin Elmalı Havzasına Ektiği Tohum: Vâhib-i Ümmî ve Elmalı’nın Canları”, *Manisalı Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî Sempozyumu-Bildiriler-26 Nisan 2008*, Yiğitbaş Vakfı Yayınları.

TATCI, Mustafa-ÇELTİK, Halil (1995), *Türk Edebiyatında Tasavvufî Rüyâ Tâbirnâmeleri [Tasavvufî Rüyâ Tâbirnâmeleri]*, Akçağ Yayınları, Ankara.

TATCI, Mustafa-Musa Yıldız (2005), *Aziz Mahmûd Hüdâyî Dîvân-ı İlâhiyât*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul.

TOSUN, Necdet (2005), “Azîz Mahmud Hüdâyî’nin Tecelliyât İsimli Eseri ve Tasavvufta Rûhî Tecrübelerin Aktarılması Geleneği”, *Uluslararası Aziz Mahmud Hüdâyî Sempozyumu I-II*, C.1, İstanbul.

TÛSÎ, Ebû Nasr Serrâc (1996), *el-Lüma’*, trc. Hasan Kamil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul.

ULUDAĞ, Süleyman (1989), “Ahmed Şemseddin, Yiğitbaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C.2, İstanbul.

ULUDAĞ, Süleyman (2012), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

ÜSTÜNER, Kaplan (2007), *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yayınevi, Ankara.

VASSÂF, Osmânzâde Hüseyin (2006), *Sefîne-i Evliyâ*, hzl. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, C. IV, İstanbul.

YAZAR, Sadık (2011), *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Yekta Saraç, İstanbul.

YAZIR, Elmalılı Hamdi (2008), *Kur’ân-ı Kerim Meâli*, Tuva Yayınları, İstanbul.

YILDIRIM, Suat (2005), *Kur’ân-ı Hakîm’in Açıklamalı Meali*, Işık Yayınları, İstanbul.

YILMAZ, Hasan Kamil (2011), *Azîz Mahmûd Hüdâyî Hayatı Eserleri Tarîkati*, Erkam Yayınları, İstanbul.

YILMAZ, Mehmet (1992), *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul.